

Noi abordări didactice și provocări educaționale în învățământul superior

Prof. dr. Simona Marin
Universitatea "Dunărea de Jos" din Galați

Abstract: *The paper proposes an analysis of the educational undertaking in higher education systems, in the context of the paradigmatic changes in the teaching process and of the occurrence of certain global issues with regard to the reduction of student population. Recent studies and official policies regarding the competences of the future professionals, the learning styles and the teaching strategies indicate the need for a change in the teaching approaches in the Romanian higher education. The academic environment allows and, at the same time, requires that the general principles of pedagogy for adults be applied: the rigorous definition of the aims and the content selection according to competences and type of education, the student's assumed responsibility, the interaction between teacher/mentor/educator and students, the effective use of cognitive and socio-emotional energy generated by the educational group, the selection of the teaching strategy in accordance with the target group and with the topics tackled, vocational counselling and professional tutoring. The new trends are being applied in more higher education systems around the world, producing substantial changes in curriculum and successfully integrating the exploratory approaches, which develop the students' thinking, the communicative, analytical, synthetical and argumentative skills, the transfer of knowledge and creativity.*

Keywords: *higher education policies, professional competences, pedagogy for adults, educational risk, knowledge-based society, higher education area, information technologies.*

Context european și național în învățământul superior

Convențiile europene au determinat o serie de schimbări și adaptări ale sistemelor de învățământ așa încât să se obțină un spațiu european al învățământului superior, bazat pe cooperare internațională și schimburi academice, un spațiu european atractiv atât pentru studenții și profesorii europeni, cât și pentru studenții și profesorii de oriunde din lume. Cât de mult s-a reușit? Cum a evoluat învățământul superior din țările europene? O parte din răspunsuri le găsim în studiile științifice și rapoartele realizate sub egida Consiliului Europei care a vrut să ofere un feedback cât mai obiectiv la finele

anilor 2010, 2012 și 2015. Pentru tema abordată în această lucrare considerăm relevantă abordarea comparativă a informațiilor oferite în primul raport - „Bologna Process Stocktaking Report 2009 - Report from working groups appointed by the Bologna Follow-up Group to the Ministerial Conference in Leuven/Louvain-la-Neuve 28-29 April 2009” [1] - și în cel mai recent raport “*The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report*” [2].

În registrul **provocări educaționale globale** putem încadra politicile UE de creștere a populației la nivel terțiar, raportate la informațiile reale înregistrate în mediul universitar din diferite țări: “A year after the EHEA countries had adopted the Leuven/Louvain-la-Neuve Communiqué [3], the European Union countries among them adopted the Europe 2020 strategy and the target that by 2020 at least 40 % of young people (aged 30-34) should have completed tertiary or equivalent education. In the following, all EU countries except the United Kingdom[4] defined national targets for tertiary education in their Europe 2020 National Reform Programmes (European Commission, 2014a). As the BFUG reporting showed, also two non-EU/candidate countries (Montenegro and Serbia) have adopted such targets. As a result, 30 of the 48 systems covered by the present report have at least one quantitative objective regarding the population entering, participating in and/or completing higher education, namely a specific share of higher education graduates among the 30-34 year-olds to be reached by 2020, ranging from 26-27 % in Italy and Romania to 60 % in Ireland and 66 % in Luxembourg. Norway reported a quantitative objective concerning the population entering higher education, namely an increase by 24.800 in the number of study places by 2019 (compared to 2006). Some of the countries have set more than one quantitative objective without reference to underrepresented groups. Those additional objectives mainly concern the share of the population aged 19 or 19-24 entering or participating in higher education (Germany, Malta and Slovenia) and the share of students or graduates in the fields of engineering and natural sciences (Estonia, Lithuania and Poland). After a steep increase in the first decade of the 21st century, the Czech Republic for 2015 defined upper ceilings for first-time enrolments in tertiary education (roughly up to two-thirds of the relevant age cohort) and first cycle graduates continuing to study in the second cycle (not more than 50 %) [5].

Aceste dorințe europene și politici oficiale au întâmpinat obstacole serioase în ultimii ani reprezentate de o serie de probleme cu care se confruntă sistemele educaționale și care au generat scăderea numărului de studenți și

reducerea populației în învățământul superior. Fenomenul este menționat și în ultimul raport al Comisiei Europene privind implementarea Procesului Bologna: "EHEA countries show a mixed picture when looking at the changes in the total student population during the periods between some of the recent key milestones of the Bologna process (i.e. between 2005/06 and 2008/09 and between 2008/09 and 2011/12) as well as when considering this entire time period. Changes in the student population through time result from the influence of multiple factors. It should also be borne in mind that demographic changes (i.e. an increase or a decrease of a cohort) only gradually affect the higher education system because of the 'continued impact of past cohorts' (Vincent-Lancrin, 2008). The total number of students enrolled in tertiary education is lower in 2012 than in 2006 in nearly one third of the EHEA countries for which data is available. This decrease is the most pronounced in Georgia (-31.5 %), Latvia (-26 %), Kazakhstan (-18.8 %) and Romania (-15.5 %) when comparing the two academic years, despite the four countries showing different patterns within this time period. Georgia and Kazakhstan recorded a strong decrease in the number of students between 2006 and 2009 while showing a limited rise between 2009 and 2012. Latvia registered two consecutive decreases in the total number of students. In Romania, the strong growth in the number of students in 2009 compared to 2006 was followed by a decline in 2012 compared to 2009"[6].

Diferențele dintre state și decalajele înregistrate în timp față de agenda europeană au rădăcini serios ancorate și în dimensiunea socială a învățământului terțiar. Când se listau primele măsuri concrete în Comunicatul de la Bergen (2005) [7] la începuturile fundamentării spațiului european al învățământului superior (EHEA), puțini au fost cei care au acordat importanța cuvenită aspectelor privind componenta socială, accesul studenților, în special a celor proveniți din medii dezavantajate, care solicită servicii specializate de consiliere și tutoriat. Etapele parcurse au demonstrat impactul acestor componente specifice vieții universitare, Bucureștiul fiind nominalizat în seria de comunicate referitoare la ministerele care au agreat măsurile și eforturile de a dezvolta dimensiunea socială în învățământul superior, reducerea inegalităților și oferirea suportului adecvat de consiliere și tutoriat [8].

Realitatea educațională capătă altă configurația când este trăită și simțită din interiorul sistemului universitar. Într-un raport paralel realizat de studenți – "Bologna with Student Eyes 2015. Time to meet the expectations from 1999" [9] - sunt evidențiate schimbările și stadiul actual al sistemelor universitare din

perspectiva beneficiarilor și conturează o altă viziune de ansamblu, ceva mai puțin optimistă și mai realistă, asupra modului în care Procesul Bologna a fost implementat în Europa.

Nuanțe clasice și abordări noi în pedagogia învățământului universitar

Scăderea populației studențești, schimbarea atitudinii tinerilor față de învățare și formare, presiunea de a identifica noi forme de e-learning și de tutoriat, sunt probleme globale resimțite în spațiul european al învățământului superior și în mod special în universitățile din România. Actualizarea și eficientizarea cu succes a unor orientări didactice consacrate de-a lungul timpului în istoria învățământului academic, presupune în primul rând adoptarea și implementarea principiilor pedagogiei adulților: definirea riguroasă a scopului și selecția conținutului în funcție de competențele vizate și tipul formării, responsabilitatea personală asumată de student, interacțiunea profesor/tutore/mentor – student, utilizarea eficientă a energiei socio-emoționale și cognitive generată de grupul educațional, alegerea strategiei didactice în funcție de grup și teme abordate, consilierea vocațională și tutoriatul profesional.

Multă vreme educația adulților, implicit a tinerilor studenți, a însemnat “Profesorul predă prin susținere de prelegeri – studentul audiază și notează”. Cercetările privind stilurile de învățare și metodologiile instructiv-educative adecvate la vârsta tinerilor adulți arată categoric nevoia de schimbare a abordărilor didactice în învățământul superior românesc. Comparativ, la nivelul sistemului educațional, putem vorbi despre o accentuată schimbare a paradigmatelor pedagogice în învățământul preuniversitar, unde s-au adoptat mult mai devreme orientările specifice pedagogiei activ-participative și a constructivismului în învățare.

Actualmente, în multe sisteme universitare din lume, s-au produs schimbări profunde și metodologiile activ-participative care solicită studentului gândirea, comunicarea, argumentarea, exemplificarea, transferul de cunoaștere sunt aplicate și promovate din ce în ce mai mult în învățământul superior datorită valențelor pedagogice demonstrate în rezultatele învățării și în formarea competențelor tinerilor. E-learning, instruirea dirijată, aplicațiile în situații reale sau pe sisteme virtuale, dezbaterile, prelegerea intensificată sau cu oponent, studiul de caz, jocul de rol, grupul de instruire, sunt doar unele exemple de strategii utilizate în mod curent în educația adulților și a tinerilor

studenți, abordări care facilitează înțelegerea informațiilor, corelarea și evaluarea informațiilor, explorarea și dezvoltarea alternativelor, transferul în alte situații, crearea unor noi abordări, analiza și sinteza cunoașterii, prezentarea – argumentarea - negocierea deciziei, opțiuni de abordare a situațiilor reale.

O atenție deosebită se cuvine unei caracteristici pedagogice în lucrul cu studenții care e generată de forța și energia învățării sociale la această vârstă. Așa numitele forme sociale ale predării-învățării atrag atenția asupra unor condiții favorizante: dezvoltarea relațiilor sociale, exersarea și învățarea rolurilor sociale, lucrul pe grupe de interes, ș.a.

Din perspectiva abordărilor pedagogice ale predării-învățării, rapoartele oficiale precizează că Procesul Bologna nu a avut în atenție de la început, în mod direct, orientarea *Învățământ Centrat pe Student* (ICS). Introducerea pe agenda europeană se face în principal în Comunicatul Conferinței Ministeriale asupra Procesului Bologna de la Leuven și Louvain-la-Neuve din anul 2009: "Afirmăm din nou importanța misiunii de predare a instituțiilor de învățământ superior și necesitatea reformei continue a curriculei orientate către dezvoltarea rezultatelor procesului de învățare. Învățământul centrat pe student necesită împuternicirea celor care studiază la nivel individual, noi abordări asupra predării și învățării, sprijin eficient și structuri de îndrumare și o curricula în mod mai clar concentrată pe cel care învață în toate cele trei cicluri. Reforma curriculară va fi astfel un proces continuu care va conduce la căi de educație de înaltă calitate, flexibile și adaptate individual. Academicienii, în strânsă cooperare cu reprezentanții studenților și cu cei ai angajatorilor, vor continua să dezvolte rezultate ale învățării și puncte internaționale de referință pentru un număr în creștere de domenii tematice. Cerem instituțiilor de învățământ superior să acorde atenție deosebită îmbunătățirii calității predării programelor de studiu la toate nivelele. Acest fapt ar trebui să fie o prioritate în implementarea ulterioară a Standardelor și Standardelor de Referință europene pentru asigurarea calității." Comunicatul de la Leuven/Louvain-la-Neuve, 2009.

În aceeași notă de promovare a unui învățământ centrat pe nevoile și potențialul studenților, menționăm și "Memorandumul asupra învățării permanente"[10] care arată susținerea noilor orientări pedagogice și necesitatea învățării permanente prin cele șase orientări cheie declarate: noi competențe de bază pentru toți, realizarea unor investiții superioare în resursele umane, încurajarea inovației în predare și învățare, valorificarea învățării, regândirea orientării și consilierii, învățarea în medii educaționale variate. Așa cum metodele de predare-învățare se dezvoltă de-a lungul timpului, așa se dezvoltă

și modalitățile de asimilare a cunoștințelor și instrumentele pe care le folosesc studenții pentru a învăța. Acest lucru este atestat de creșterea învățământului online și la distanță și utilizarea de zi cu zi a computerelor, Internetului și spațiilor interactive online în domeniul predării-învățării, precum și utilizarea sistemelor avansate de management al informației pe care un număr mare de instituții îl utilizează [11].

Integrarea sistemelor IT și utilizarea tehnologiilor comunicaționale în asistența învățării și tutoriatului studenților

Sistemele IT și utilizarea tehnologiilor comunicaționale în predare-învățare și consiliere-tutoriat are multiple abordări, de la cele mai simple precum accesarea internetului, e-mail, pagini web didactice, până la cele mai sofisticate tutoriale online, baze de date, e-portal, platforme electronice sau sisteme inteligente de învățare. Oricare ar fi forma concretă, aceste aplicații întensifică învățământul centrat pe student și transformă mediul de învățare din pasiv în activ, permițând o combinație între învățarea dirijată și cea mediată de tehnologii, între învățarea din spațiul educațional în campus și cea la distanță, continuând acțiunea educațională și în alte medii sociale, mărinț timpul acordat învățării, diversificând spațiile de lucru și permițând adaptarea la stilul personal de învățare al oricărui student.

Valorificarea noilor tehnologii informaționale și comunicaționale și a sistemelor inteligente constituie o dominantă europeană, reflectată la nivel oficial în prioritatea orizontală *"Open and innovative education, training and youth work, embedded in the digital era"*. Susținerea inovării și promovarea dezvoltării unor noi abordări educaționale în procesul formării studenților, a transferului și a punerii în aplicare a unor practici inovatoare de predare-învățare, precum și promovarea cooperării, a activităților de învățare reciprocă și a schimburilor de experiență la nivel European sunt deja sau vor trebui să devină politici aplicate de fiecare instituție de învățământ superior.

Sistemele inteligente de instruire, softurile educaționale și, în general, orice aplicație dezvoltată prin valorificarea TIC în învățământ, devin instrumente didactice cu calități pedagogice, care pot servi unor scopuri educaționale variate. Din această perspectivă, cel mai mare impact îl au suporturile pentru open learning (sisteme de comunicare, sisteme de programare și sisteme de modelare dinamică, instrumente pentru structurarea

cunoașterii prin organizarea datelor, platforme de învățare, etc.) sau pentru învățarea prin descoperire dirijată (sisteme de simulare, jocuri didactice, sisteme de monitorizare a proceselor, sisteme tutoriale inteligente). Multe dintre tehnologiile și aplicațiile dezvoltate au un rol de auxiliar didactic, servind ca suport în predare-învățare (multimedia, tabla smart, tutoriale online, etc.) sau fiind destinate managementului și administrării instituțiilor educaționale. Fie că sunt sisteme inteligente, soft-uri de învățare, soft-uri de predare, platforme interactive de predare-învățare-evaluare, jocuri instructiv-educative, ș.a., toate acestea promovează și inovează modalitățile de utilizare a elearning-ului în lucrul cu studenții.

În ceea ce privește **tutoriatul asistat sau intermediat de IT** putem spune că reprezintă una dintre cele mai eficiente forme de asistență și consiliere a studenților în general și în mod special a tinerilor cu risc educațional de abandon și cu dificultăți în parcurgerea programelor de studii. Realizată prin interacțiune directă și asistată de instrumente IT, această activitate se recomandă să acopere următoarele arii specifice de acțiune:

1. sprijinirea în înțelegerea funcționării universității și facultății, în vederea adaptării în condiții optime la exigențele corespunzătoare fiecărui an de studii;
2. consultanță științifică, metodologică sau pedagogică pentru adaptarea stilului de învățare la standardele de învățământ superior și la așteptările profesorilor;
3. familiarizarea cu modul de desfășurare a activității didactice pe baza sistemului de credite transferabile, astfel încât să poată beneficia de avantajele oferite de acest sistem;
4. asistență la încheierea contractelor de studii, astfel încât să faciliteze înțelegerea situației academice și financiare a studentului;
5. orientarea în alegerea specializării și alegerea unui curriculum personalizat ce ține seama de abilitățile, interesele și preocupările studentului;
6. asistarea pentru facilitarea accesului la resursele universității (biblioteci, laboratoare, spații cu resurse de învățare, facilități experimentale de vârf din facultate și centre de cercetare ale universității, etc.);
7. atenționare asupra organizării evenimentelor de învățare, a seminariilor științifice în facultate și asupra evenimentelor de anvergură din Universitate;
8. orientarea în privința oportunităților de continuare a studiilor la nivel master și doctorat;
9. consiliere, asistare și orientare privind oportunitățile de carieră profesională, posturile care pot fi ocupate de absolvenți;

10. consiliere pentru elaborarea de CV și alte documente de candidatură pentru un loc de muncă și pregătirea studenților pentru interviuri în vederea angajării;
11. informare cu privire la oportunitățile sociale, culturale și sportive care se pot asocia activităților de învățare;
12. facilitare de întâlniri directe sau online cu practicieni ai profesiilor relevante pentru specializarea studenților, cu reprezentanți ai mediului social, cultural și de afaceri;
13. administrarea unor instrumente de cunoaștere/autocunoaștere a potențialului și a personalității studenților;
14. consiliere în vederea soluționării unor probleme personale emoționale, atitudinale sau conjuncturale apărute în viața studențească (probleme de sănătate conexe procesului de învățare, probleme emoționale, stresul ocazionat de examene, atacurile de panică, anxietate etc.);
15. asistarea în luarea unor decizii privind parcursul universitar, precum și în rezolvarea unor probleme administrative curente.

Tehnologiile informaționale și comunicaționale își demonstrează astfel valențele pedagogice atât în interiorul spațiului universitar pentru a ajuta profesorii să creeze un mediu interactiv în sala de curs, precum și în afara acesteia, pentru a prelungi și intensifica procesele de învățare ale studenților și a fixa/completa achizițiile produse deja prin interacțiunea directă în grupul educațional. Aceste noi modalități didactice permit studenților să acceseze informații și să le utilizeze în timpul și în spațiul ales de ei, sub orice format de media, indiferent dacă e digital, tipărit sau multimedia. Este de necontestat faptul că mediile de învățare bogate în tehnologii informaționale și comunicaționale sprijină procesul de învățare și oferă o gamă largă de servicii prin asigurarea de asistență, cursuri și resurse disponibile online în orice moment sau spațiu, consiliere și tutoriat.

În contextul internațional actual, Uniunea Europeană este o construcție complexă, caracterizată printr-o dinamică accentuată, iar România are provocări serioase în valorificarea oportunităților oferite și în minimalizarea vulnerabilităților tipice unui stat nou membru în uniune, promovând și adoptând politici coerente, cu impact în formarea profesională a tinerilor studenți, în sistemul educațional și mai ales în creșterea accesului la noile tehnologii informaționale și comunicaționale și utilizarea acestora pe scară largă pentru generarea învățării autentice, cu facilitarea recepționării, a înțelegerii și a asimilării conținuturilor științifice (Lupașc, 2016) [12].

Chiar dacă implementarea tehnologiilor moderne generează o creștere a costurilor pe termen scurt, acestea sunt pe deplin justificate de investiția în capitalul uman și impactul pe termen lung reflectat în dezvoltarea competențelor profesionale, a autonomiei, a flexibilității, comunicării, asumării vocaționale a profesiei, componente de bază în formarea la studenți a unui stil de învățare eficientă și de autoinstruire. Investiția este susținută și de paradigma învățării centrate pe student care este, de asemenea, o direcție strategică asumată la nivel global european și recomandată constant în documentele oficiale.

Note

[1] Bologna Process Stocktaking Report 2009 - Report from working groups appointed by the Bologna Follow-up Group to the Ministerial Conference in Leuven/Louvain-la-Neuve 28-29 April 2009, Written by Andrejs Rauhvargers, Cynthia Deane & Wilfried Pauwels

[2] European Commission/EACEA/Eurydice, 2015. *The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union

[3] Leuven/Louvain-la-Neuve Communiqué: The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009.

[4] The United Kingdom (England, Wales and Northern Ireland) declined to set national targets on the basis that this was considered unnecessary action at EU level and that target setting per se was not in line with national policy. While there are no national targets in the United Kingdom (Scotland) either, individual 'negotiated' targets are agreed with every higher education institution through outcome agreements.

[5] European Commission/EACEA/Eurydice, 2015. *The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, pg. 120.

[6] European Commission/EACEA/Eurydice, 2015. *The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, pg. 34.

- [7] The European Higher Education Area - Achieving the Goals. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May 2005.
- [8] Bucharest Communiqué: Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area, 26-27 April 2012, pp. 1-2.
- [9] "Bologna with Student Eyes 2015. Time to meet the expectations from 1999", Brussels, April 2015 by European Students' Union—ESU www.esu-online.org, ISBN978-94-91256-01-1
- [10] Comisia Europeană, Memorandum asupra învățării permanente, Brussels, 30.10.2000
- [11] "Învățământul centrat pe student - ghid pentru studenți, cadre didactice și instituții de învățământ superior", 2010, *Angele Attard, Emma Di Iorio Koen, Geven Robert Santa* - publicație a proiectului « *Timpul pentru un nou model în educație: Învățământul Centrat pe Student* », finanțat cu sprijinul Comisiei Europene – Education and Culture. Lifelong Learning, pg. 25.
- [12] Lupașc, A., 2016, "Valuing the information and communication technologies in education. Collaborative tools.", The European Proceedings of Social and Behavioral Sciences- EpSBS, eISSN 2357-1330, <http://dx.doi.org/10.15405/epsbs.2016.09.67>.

Bibliografie:

- "Învățământul centrat pe student - ghid pentru studenți, cadre didactice și instituții de învățământ superior", 2010, *Angele Attard, Emma Di Iorio Koen, Geven Robert Santa* - publicație a proiectului « *Timpul pentru un nou model în educație: Învățământul Centrat pe Student* », finanțat cu sprijinul Comisiei Europene – Education and Culture. Lifelong Learning, pg. 25.
- Bologna Process Stocktaking Report 2009 - Report from working groups appointed by the Bologna Follow-up Group to the Ministerial Conference in Leuven/Louvain-la-Neuve 28-29 April 2009, Written by Andrejs Rauhvargers, Cynthia Deane & Wilfried Pauwels
- Bologna with Student Eyes 2015. Time to meet the expectations from 1999", Brussels, April 2015 by European Students' Union—ESU www.esu-online.org, ISBN978-94-91256-01-1
- Bucharest Communiqué: Making the Most of Our Potential: Consolidating the European Higher Education Area, 26-27 April 2012, pp. 1-2.

Comisia Europeană, Memorandum asupra învățării permanente, Brussels, 30.10.2000

European Commission/EACEA/Eurydice, 2015. *The European Higher Education Area in 2015: Bologna Process Implementation Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union

Leuven/Louvain-la-Neuve Communiqué: The Bologna Process 2020 – The European Higher Education Area in the new decade. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29 April 2009.

Lupașc, A., 2016, "Valuing the information and communication technologies in education. Collaborative tools.", *The European Proceedings of Social and Behavioral Sciences- EpSBS*, eISSN 2357-1330, <http://dx.doi.org/10.15405/epsbs.2016.09.67>.

The European Higher Education Area - Achieving the Goals. Communiqué of the Conference of European Ministers Responsible for Higher Education, Bergen, 19-20 May 2005.

The United Kingdom (England, Wales and Northern Ireland) declined to set national targets on the basis that this was considered unnecessary action at EU level and that target setting per se was not in line with national policy. While there are no national targets in the United Kingdom (Scotland) either, individual 'negotiated' targets are agreed with every higher education institution through outcome agreements.